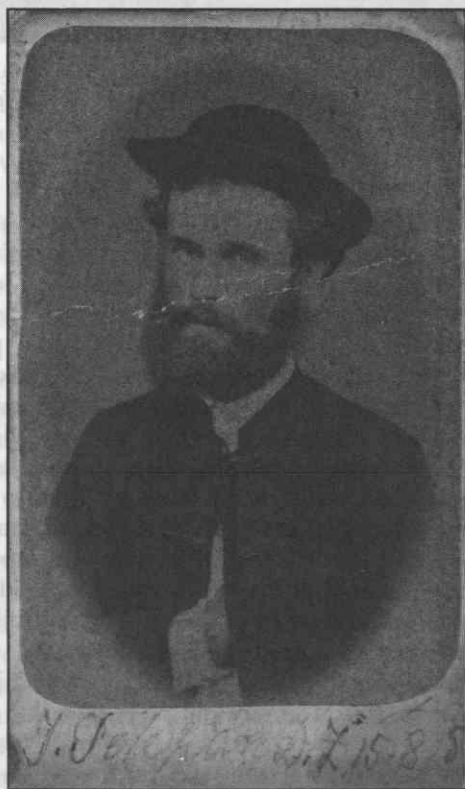

Vojko Čeligoj

Pionir domače etnografije, arheologije in numizmatike Josip Potepan Škrljev

Pred skoraj 150 leti se je na Dolnjem Zemonu pri Ilirski Bistrici v kmečki hiši pri Škrljevih rodil Josip Potepan in tam do svoje smrti umno kmetoval. Bil je posestnik, napreden sadjar in čebelar ter odličen poznavalec in opisovalec krajinskih etnografskih posebnosti. Vsa tedanja strokovna literatura navaja njegove izsledke s področja arheoloških raziskovanj domače okolice. Bil je uspešen nadžupan v Jablanici pri Ilirski Bistrici. Del njegove numizmatične zbirke je ohranjen.

J. Potepan s podpisom in pripisom: Josip Potepan, slikan okrog leta 1886, ko je bil nadžupan v Jablanici pri Ilirski Bistrici.

Josip Potepan se je rodil 8. marca 1848. leta na Dolnjem Zemonu pri Škrljevih - tedaj št. 15, se-

danja št. 78, očetu Antonu, kmetu in posestniku, ter materi Mariji, rojeni Samsa, iz ugledne ilirskobistriške družine Strujbarjevih. Bistremu kmečkemu fantiču je bila namenjena le skromna nekajletna ljudska šola v bližnjem Trnovem. Gotovo pa je k njegovemu velikemu duhovnemu vzponu mnogo pripomogla domača vzgoja napredno usmerjenih staršev.

Bleiweisove Novice so na mladega Josipa Potepana opozorile s kratko vestičko že 9. aprila 1873:

"Iz Ilir. Bistrice 6. apr. (Spomin na volilno reformo). Župan J. Fischer je ovadil kmetiškega fanta Jožefa Potepana iz sp. Zemna c. kr. okrajnemu glavarju g. Globočniku, da je podpise nabiral na peticijo zoper volilno reformo. 26. svečana je bil v Postojno poklican v zaslišanje, potem pa spet v Bistrico 26. sušca. 30. sušca je dobil rabsodbo na 15 gold. globe ali 3 dni zapora. Fant ni hotel pritožbe vložiti in je zadovoljen s to kaznijo, ker mu je ljubo, da nekoliko trpi za narod. Drugi mi pa si mislimo, da so dandanes vendar čudni časi, ko stare postave (postavo o prošnjah) zakrivajo novi ukazi!"

Za očetom je prevzel Škrljevo kmetijo in v kmetovanje vnašal številne novosti. Navdušen nad uspehi je prosvetljeval tudi kmetovalce iz svoje okolice. Posebno zavzeto se je lotil novih pristopov v sadjarstvu. Obnovil je sadovnjake na svojem posestvu in jih plemenitil z novimi vrstami, ustrenejšimi krajevni podnebjem in sestavi tal. Da bi domače kmetovalce vzpodbudil za sodobno sadjarstvo, je na svoje stroške nakupil večjo količino sadnih cepičev in jih brezplačno razdelil. Daleč okoli je bil znan tudi njegov vzorni čebeljnjak in njegovo zavzeto delo v njem.

Ne samo, da je bil naročen na številne časopise in literaturo, bil je tudi reden dopisovalec Bleiweisovih Novic in drugih časopisov. Prebirajoč Novice med leti 1881 in 1884 zasledimo njegovo veliko vnemo, s katero je nastopal v svojih dopisih ali predlogih za napredek kmetijstva v različnih kmetijskih družbah, kjer je bil član: zahteval je več praktične pomoči kmetovalcem, zahteval zaščito

kmečkih živali pred nevarnostjo raznih bolezni iz Istre. Boril se je za ohranjanje izvirnih domačih pijač: brinjevca, tropinovca, slivovca in jagodovca, opozarjal je na siromašenje domačega kmečkega prebivalstva, vodil zbiralne akcije idr.

V močno oporo njegovemu delu na področju sadjarstva je bilo njegovo prijateljevanje z **Matijo Rantom**, učiteljem na Premu, tedaj pomembnim sadjarskim strokovnjakom na Slovenskem.

Objavljeni dopisi Josipa Potepana so pogosto podpisani z njegovim psevdonimom Nadoslav Škrlejev, ali kar Nadoslav Potepan, posestnik na Dolnjem Zemonu, kot piše tudi na njegovem žigu, s katerim so bile označene vse knjige njegove bogate knjižnice.

Njegova največja zasluga za rojstno vas Dolnji Zemon je bila zgraditev novega šolskega poslopja, ki so ga svečano odprli v letu 1878. Ob njegovi vsestranski podpori so zbrali potrebnih 1600 goldinarjev. Zastavil je ves svoj ugled in dosegel, da je deželni zbor v Ljubljani k stroškom gradnje prispeval 700 goldinarjev, "sámo Njegovo Veličanstvo cesar Franjo Josip I." pa še 250 goldinarjev. Za več kot 150 otrok, kolikor jih je bilo v tem času za šolo godnih iz domače vasi, Gornjega Zemona in Bukovice, je bila nova šola seveda velika pridobitev. Najbrž je tudi njegova zasluga, da je na tej šoli med prvimi učitelji poučeval tudi slovenski pisatelj **Josip Kostanjevec**.

Za zasluge za umno kmetovanje je bil Josip Potepan imenovan za člana Cesarsko kraljeve Kmetijske družbe za Kranjsko v Ljubljani. Za vidne uspehe pri sadjarstvu in čebelarstvu pa je leta 1884 prejel posebno častno diplomu.

V svoji in širši okolici je užival velik ugled in bil zato imenovan za nadžupana za nadžupansko okrožje Jablanice pri Ilirski Bistrici, ki je tedaj obsegalo osem vasi: Gornji in Dolnji Zemon, Trpčane, Kuteževo, Vrbico, Vrbovo, Jasen in Jablanico.

Poročil se je z Marijo, roj. Hrabar iz Jelšan. V zakonu so se jima rodili štirje otroci: tri hčere in sin Josip, ki je kasneje prevzel posestvo.

Leta 1893 je pri obrezovanju sadnega drevja nesrečno padel in si močno poškodoval ledvice. Posledice so bile usodne, še istega dne je umrl, star komaj 45 let. Na zadnjo pot na trnovsko pokopališče ga je pospremila množica ljudi, pogrebni obred pa je opravil tedanji trnovski dekan, slovenski pesnik in prevajalec **Ivan Vesel Vesnin**.

Žal je v naslednjih desetletjih njegova duhovna in materialna zapuščina šla v pozabo in večinoma tudi po zlu. Skoraj tridesetletno zbirateljsko delo etnografskih predmetov, arheoloških izkopenin in bogato družinsko knjižnico so ljudje raznesli. Pravnukinji Josipa Potepana, Nadjji Gombač, rojeni Škrli, ki sedaj živi v Trnovem pri Ilirski Bistrici, je uspelo ohraniti, kot sama pravi, le neznamen delček

pradedove knjižnice in peščico rimskih novcev. Prav njeni spomini na Josipa Potepana so bili zelo pomembni za zapis.

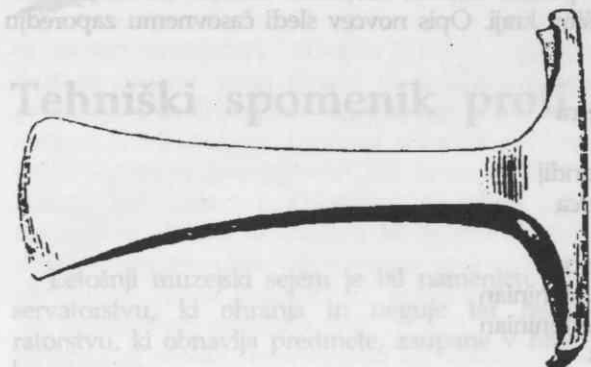
Sin Josipa Potepana, Josip Potepan s soprogo in svojo številno družino pred Škrljevo domačijo na Dolnjem Zemonu. Posneto okrog leta 1940.

Že leta 1875 je Josip Potepan v Arhivu za povjestnico jugoslovensku (XII: knjiga) objavil devet strani dolgo poročilo, ki obsega izredno zanimive opise in pripovedi o šegah in navadah v krajih med Snežnikom, Slavnikom in Nanosom. Poročal je o zgodbicah, ki so krožile med ljudmi, pa o vilah in volkodlakih, o urokih, o razlogih, zakaj se ob torkih ne sme presti, pa na tešče v prazničnih dneh ne jesti mesa, škratelnih in kači, o Ajdih in Čičih, pa o domačih dekletih, ki so na dan košnje v Mlakah oblekle praznična oblačila: "... v belo čitjo pa plav predpas (fertoh) na glavo in za vrat pa rudeče robce (fačole). Da jih je bilo prav lepo videti, tako v narodnih barvah slovenskih; a zdaj ni ne duha ne sluha od te nošnje. Od kar se tujščina širi, lepe domače nošnje zginjajo žalostno. ..."

Josip Potepan svoje poročilo zaključuje z opravičilom, češ da se sam niti ne bi oglasil: "... ker jaz nisem sposoben, ker sem preprost kmetijski fant, ne učen, skoraj samouk; pa me je en moj prijatelj nagovoril, da naj poskusim; pa prosim, ako ni prav, da bi mi naznanili, da bom po svoji moči razjasnil. Veselilo me bo ako bi Vam mogel o čim vstreči."

K temu sestavku je urednik časopisa Ivan Kukljevič Sakcinski pripisal: "Dao Bog da bi se u našem rodu više takih seljakah i kmetovah našlo,

koji bi umjeli slične odgovore na znanstvena pitanja napisati!"

Želzna sekira, izkopana na Dolnjem Zemonu, časovno ni določena, hranijo jo na Dunaju

Bronasta sekira, izkopana na Dolnjem Zemonu, sodi v čas do 1500 let pred našim štetjem; hranijo jo v Narodnem muzeju v Ljubljani

Eno stran omenjenega poročila namenja Josip Potepan natančnemu opisu Gradišča nad Dolnjim Zemonom in številnim najdbam, ki jih je našel ali sam ali pa so jih našli domačini pri obdelovanju polja in vinogradov. Prav ta opis in njegovo sodelovanje s strokovnimi sodelavci tedanjega Deželnega muzeja v Ljubljani predstavljata enega prvih znanih znanstvenih posegov v proučevanje arheoloških znamenitosti v teh krajih. (Žal pa od tedaj do danes ni bilo več kaj dosti storjenega.)

V Novicah z dne 27. februarja 1884 je Josip Potepan popisal enega takšnih svojih raziskovalnih posegov na zemonskem "gradbišču v javorjih":

"... Dne 25. januarja popoldne sem vzel 2 delavca in se podal v "javorje na gradbišče", 1/4 ure od Dolenjega Zemona, kjer se nahaja raznih starin... Redko kje se toliko starin dobi, kot ravno na gori omenjenem gradbišču.

Omenjeni dan sem izkopal v znožji proti vasi imenovanega gradbišča rimski grob. Ker so tenke kosti v njem bile, znati je, da je bila ženska in tudi po tem bi sodil, ker je imela reberno verižico okoli vrata. Verižica je bila prav dobro ohranjena, svetla

še ali je toliko prešla, da se kot strhla mrvi. Zraven je bila prstena lampica in nekaj oglja. ...

Tiste dni je tudi neki kmet v Trmovem na "gradbišču" izkopal nekaj še prav dobro ohranjenih sulic, skoro vsaka je drugačna, in nekaj koscev bronaste pločevine. Na onem mestu dobil je pred več leti mnogocenjeni ranjki gosp. **Jožef Bilc**, oče visokočestitega pisatelja in pesnika, duhovnika v pokoju **Janeza Bilca** iz Bistrice, kotel z raznim orožjem in sulicami napolnjen in s kamnito ploščo pokrit.

S temi vrsticami opozorim gg. učenjake, gospoda kustosa K. Dežmana in neutrudljivega gosp. A. Globočnika, da bi se te starine kmalu preiskale, ker se je nadjati še mnogo znamenite in za starinoslovje dragocene tvarine. Treba je pa kmalu kaj ukreniti, ker se stvari uže plitvo nahajajo, tako, da jih kmet z drevesom izorava."

Poziv torej, ki z vso resnostjo in skrbjo za našo zgodovinsko dediščino sega v polnem pomenu še v današnji čas.

Josip Potepan je pri svojem raziskovalnem delu zbral veliko število rimskih novcev. Le-te so mu prinašali tudi kmetje, ki so pri obdelavi polja naleteli nanje. Žal se je od vsega ohranila le peščica desetih rimskih novcev, ki pa verno potrjujejo štiristoletno prisotnost Rima v teh krajih. Prav v okolici Dolnjega Zemona je bil od tretjega stoletja naprej važen preskrbovalni center za pomembno varovalno zaporo - limes "Claustra Alpinum Julijanum", ki je segala od današnjega Trsata, čez Gornje Jelenje, Trstenik, Gomance, Praprotno Drago do Prezida, Logatca in dalje na sever do Ziljske doline.

Omenjeni rimski novci sodijo v čas vladanja rimskih cesarjev, od Klavdija (od 41. do 54. leta našega štetja), Nerona, Galbe in drugih do T(h)erodozija I. v letih 387-395.

Raziskovalno delo Josipa Potepana Škrljevega nas vedno znova navdaja z občudovanjem. Bil je preprost, vendar umen kmetovalec in velik raziskovalec svojega domačega kraja in okolice. Zavedal se je pomembnosti svojih odkritij na arheološkem področju, opozarjal nanje, vabil in pozival strokovno javnost k temeljitemu znanstveno-raziskovalnemu delu na tem tako pomembnem geografskem območju. O preteklosti krajev pod Snežnikom danes vemo komaj kaj več, kot je odkril Josip Potepan.

Gotovo pa se bo vsako resno nadaljnje raziskovalno delo moralo začeti tam, kjer je pred stoletjem nehal Josip Potepan, znameniti kmet z Dolnjega Zemona pri Ilirski Bistrici.

Rimski novci iz Potepanove zapuščine

Iz zapuščine Josipa Potepana je žal ohranjena le pečica desetih bronastih rimskih novcev, ki dokazujejo štiristoletno prisotnost rimske oblasti nad našimi kraji. Opis novcev sledi časovnemu zaporedju rimskih vladarjev.

1. CLAUDIUS I.	41-54	Sesterca
2. NERO	54-68	AS
3. MARCUS AURELIUS	161-180	Dupondij
4. FAUSTINA, jun.	u. 175	Sesterca
5. L.A. COMMODUS	177-192	AS
6. B. CRISPINA	u. 183	Sesterca
7. C. QUINTILLUS	270	AE Antoninian
8. M.A. PROBUS	276-282	AE Antoninian
9. MAXIMIANUS HERC.	286-310	Follis
10. CONSTANTIUS CHLOR.	293-306	Follis
11. C. GALERIUS	293-311	Follis
12. CONSTANTINUS I.	306-337	Follis
13. VALENTINIANUS I.	364-375	Mala br. 15/17 mm.
14. F. THEODOSIUS I.	379-395	Srednja br. 22/24 mm.

Naštete rimske novce hrani družina Gombač v Trnovem pri Ilirski Bistrici.

